

Bioethica

Vol 5, No 2 (2019)

Bioethica

The human right to water and its implementation through citizens' initiatives and action

Evangelia Nikolakakou (Ευαγγελία Νικολακάκου)

doi: [10.12681/bioeth.21582](https://doi.org/10.12681/bioeth.21582)

Copyright © 2019, Evangelia Nikolakakou (Ευαγγελία Νικολακάκου)

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Nikolakakou (Ευαγγελία Νικολακάκου) E. (2019). The human right to water and its implementation through citizens' initiatives and action. *Bioethica*, 5(2). <https://doi.org/10.12681/bioeth.21582>

Πρωτότυπη Εργασία

Το δικαίωμα στο νερό και η εφαρμογή του μέσα από την δράση και την πρωτοβουλία των πολιτών

Ευαγγελία Κ. Νικολακάκου

Δικηγόρος, απόφοιτη Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Τμήματος Βιοηθικής του Πανεπιστημίου Κρήτης, Ηράκλειο.

 evanikolak@gmail.com

Περίληψη

Το αν υφίσταται ένα ανθρώπινο δικαίωμα στο νερό θεωρητικά αλλά και κανονιστικά καθώς και αν θεσπιζόμενο ένα τέτοιο δικαίωμα και προστατευόμενο από Διεθνείς Συνθήκες αλλά και από το εσωτερικό δίκαιο των κρατών έχει και πρακτική εφαρμογή, αποτελεί ένα από τα σημαντικά θέματα συζήτησης στην περιβαλλοντική βιοηθική και πιο συγκεκριμένα στην περιβαλλοντική δικαιοσύνη. Οι ομάδες πολιτών, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, και τα διάφορα κοινωνικά κινήματα νερού υποστηρίζουν σθεναρά ένα τέτοιο δικαίωμα, το οποίο μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα ζωής και να ενισχύσει την ευημερία όλων των ανθρώπων ανεξαιρέτως στα ζητήματα του νερού. Σε μια εποχή που στην Ευρώπη προωθείται η ιδιωτικοποίηση των δημοσίων υπηρεσιών κοινωνικής ωφελείας, η ανάγκη για προσεγγίσεις τέτοιων ζητημάτων με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα γίνεται και πιο επιτακτική. Ευθυγραμμισμένη με την ανάγκη αυτή είναι και η Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών (ECI) η οποία με την δράση της στοχεύει με νομοθετικές προτάσεις προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να εξασφαλίσει ασφαλές οικονομικό και προσβάσιμο νερό για όλους.

Με το παρόν δοκίμιο θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε αν η Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών εκπλήρωσε τους στόχους που είχε για την εφαρμογή του ανθρώπινου δικαιώματος στο νερό στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία, καθώς και αν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανταποκρίθηκε αρκούντως στα αιτήματά της.

Λέξεις κλειδιά: Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών, κοινωνικά κινήματα, ανθρώπινο δικαίωμα στο νερό, εφαρμογή, νομοθετικές προτάσεις.

The human right to water and its implementation through citizens' initiatives and action

Evangelia K. Nikolakakou

Lawyer, MSc in Bioethics, University of Crete, Heraklio, Greece

Abstract

Whether there is a human right to water theoretically or in a normative context and whether such a right when legislatively established and protected via International Treaties and the National Law of States has practical application, constitutes one of the important topics of public discourse in environmental bioethics and more specifically in environmental justice. Citizens' groups, trade unions and various social movements strongly support such a right, which can improve – without exception - the quality of life and enhance the well-being of everyone, regarding water issues. At a time when Europe promotes the privatization of public social services, the need for managing such issues through a rights-based approach becomes more and more urgent. Aligned with this need is the European Citizens' Initiative (ECI) whose action aims to ensure affordable, safe and accessible water to all, through legislative proposals to the European Commission.

In this essay, we will make an effort to examine whether the European Citizens' Initiative met its set objectives regarding the implementation of the human right to water in the EU legislation and whether the European Commission has responded adequately to its demands.

Keywords: European Citizens' Initiative, social movements, human right to water, implementation, legislative proposals.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια, το νερό, ως φυσικός πόρος αλλά και ως αγαθό, έχει μονοπωλήσει το ενδιαφέρον της παγκόσμιας συζήτησης, και διαπερνά το μεγαλύτερο μέρος των πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών αλλά και θρησκευτικών συγκρούσεων, λόγω της σπουδαιότητάς του για την επιβίωση όλων των οργανισμών του πλανήτη, ανθρώπινων και μη. Τα Ηνωμένα Έθνη διαπιστώνουν ότι η ελάχιστη ποσότητα νερού που είναι απαραίτητη για την ανθρώπινη ύπαρξη υπολογίζεται σε 20 λίτρα περίπου την ημέρα.¹ Η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού, η ρύπανση των επιφανειακών υδάτων από ανθρώπινες ενέργειες και η υπερβολική χρήση τους στην γεωργία, η κλιματική αλλαγή κ.α., οδηγούν με ταχείς ρυθμούς, στην ελαχιστοποίηση του, στην χειροτέρευση της ποιότητάς του και συνεπώς στον επαναπροσδιορισμό του ως πολύτιμου, απαραίτητου για τη ζωή αγαθού στη γη. Έχει επισημανθεί ότι, έως το τέλος του 21^{ου} αιώνα το νερό θα κυριαρχήσει στην παγκόσμια πολιτική των φυσικών πόρων, όπως κυριάρχησε το πετρέλαιο τον αιώνα που μας πέρασε.²

Η αλόγιστη εξάντληση των φυσικών πόρων λόγω της ανθρώπινης παρέμβασης και της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας, γεννά ζητήματα ηθικών υποχρεώσεων και εγείρει βιοηθικούς προβληματισμούς καθώς και θέματα δίκαιης διανομής, αφού αναδύονται μείζονα περιβαλλοντικά προβλήματα τα οποία έχουν κρίσιμες επιπτώσεις στην ανθρώπινη υγεία. Για πολύ καιρό το νερό θεωρούνταν ως ένα συλλογικής διαχείρισης κοινό αγαθό, από τη χρήση του οποίου δεν θα έπρεπε να αποκλείεται κανείς. Η διαχείριση όμως των υδατικών πόρων που στις περισσότερες των περιπτώσεων αποτελούσε κομμάτι του κρατικού ελέγχου, ολοένα και περνά στα χέρια ιδιωτικών πολυεθνικών εταιριών,

οι οποίες υπόσχονται στους καταναλωτές χαμηλές τιμές και αυξημένη αποδοτικότητα.

Εν όψει αυτών των νέων δεδομένων οργανώθηκαν τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη, ομάδες πολιτών, συνδικαλιστικών σωματείων και μη κυβερνητικών οργανώσεων οι οποίες διεκδικούν την ενσωμάτωση στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία, του ήδη αναγνωρισμένου από Διεθνείς Συνθήκες και Ψηφίσματα δικαιώματος στο νερό. Με την κινητοποίησή τους ευελπιστούν να στρέψουν το ενδιαφέρον όλων πάνω σε ζωτικής σημασίας ζητήματα και να ξεκινήσουν μια ευρεία συζήτηση στην Ευρώπη στα πλαίσια συμμετοχικών δημοκρατικών διαδικασιών.

Μέσα από την εκστρατεία της Ευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας Πολιτών (στο εξής ΕΠΠ)³ και του κινήματος Right2water με τίτλο «Η ύδρευση και η αποχέτευση είναι ανθρώπινο δικαίωμα. Το νερό είναι δημόσιο αγαθό, όχι εμπόρευμα», θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε κατά πόσο οργανωμένες ομάδες πολιτών έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν πραγματικά την χάραξη πολιτικών σε σχέση με το δικαίωμα στο νερό και να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Πιο συγκεκριμένα, θα μελετήσουμε αν το αίτημα της ΕΠΠ προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (στο εξής ΕΕ) να προτείνει νομοθεσία που να εφαρμόζει το αναγνωρισμένο από τον ΟΗΕ δικαίωμα στο νερό, έγινε αποδεκτό και σε ποιο βαθμό, εστιάζοντας στον αντίκτυπο άμεσο και έμμεσο που είχε η δράση της σε σχέση με την ενσωμάτωσή του στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία.

Αναλυτικότερα, στο πρώτο μέρος αυτού του δοκιμίου (ενότητες 1,2,3) παρουσιάζουμε τη συζήτηση που αφορά στην σύνδεση του δικαιώματος στο νερό με την βιοηθική και εξετάζουμε την προέλευση και τη φύση ενός τέτοιου δικαιώματος καθώς και την θεμελίωσή του μέσα από τη ισχύουσα Νομοθεσία και τις Διεθνείς Συνθήκες. Στις ενότητες που ακολουθούν (4,5,6,7) μελετούμε και αξιολογούμε την δράση της ΕΠΠ και τα αποτελέσματα της

¹ United Nations Development Programme (UNDP) "Human Development Report 2006 Beyond scarcity: Power, poverty and the global water crisis". United Nations Development Programme. New York.

² Whiteley, J.M. Ingram, H. and Perry, R.W. (Eds). Water, place and equity. Cambridge, Mass/London The MIT Press. 2008 ISBN-10: 0-262-23271-5:318.

³ European Citizens Initiative (ECI).

κινητοποίησης αυτής στην διαμόρφωση η μη νέας νομοθεσίας στην Ευρώπη.

Με την ολοκλήρωση της έρευνάς μας συμπεραίνουμε ότι το εγχείρημα της ΕΠΠ και του Right2water αν και δεν κατέληξε σε ρητές νομοθετικές ρυθμίσεις από την πλευρά της ΕΕ, ωστόσο επηρέασε σημαντικά την δημόσια ατζέντα, έθεσε πολιτικά ζητήματα σε τοπικό και εθνικό επίπεδο και εν κατακλείδι συνέβαλλε στην εφαρμογή ενός δικαιώματος στο νερό με έναν ευρύτερο τρόπο.

1. Οι ηθικές διαστάσεις ενός δικαιώματος στο νερό και η προέλευσή του

Αναμφισβήτητα, η τεχνολογία ως ένα πρακτικό είδος γνώσης αποκλειστικό στους ανθρώπους, του έδωσε τη δυνατότητα ν' αλλάξει το φυσικό του περιβάλλον ακόμη και να παράγει νέα γνώση από προϋπάρχουσα, με στόχο να ικανοποιήσει τις ανάγκες του. Καθώς όμως αλλάζουν οι κοινωνίες, αλλάζουν οι ανάγκες και οδηγούμαστε προς μια ηθική με κέντρο τον άνθρωπο κάτι που μπορεί εύκολα να παρατηρηθεί στις διαφορετικές πρακτικές διαχείρισης του υδρολογικού κύκλου που υιοθετούνται ανά τον κόσμο. Στους πρώτους πολιτισμούς το νερό και οι υπόλοιποι φυσικοί πόροι θεωρούνταν είτε ως οι βασικές πηγές κάλυψης πρωταρχικών αναγκών των ανθρώπων, είτε ένα δώρο από τους θεούς ή ακόμα και ως θεότητες, με αποτέλεσμα η διαχείριση και χρήση τους να γίνεται χάριν αυτών των ιδίων.

Με την κορύφωση της βιομηχανικής εξέλιξης τις δεκαετίες 1960-1970 οι υδατικοί πόροι υποβιβάστηκαν σε ένα απλό μέσο παραγωγής πυροδοτώντας εξ αυτού του λόγου μια αύξηση στην περιβαλλοντική συνείδηση.⁴ Η φύση του συγκεκριμένου αγαθού το καθιστά τόσο πολύτιμο όσο ο αέρας που οι άνθρωποι αναπνέουν και γι' αυτό η ορθή διαχείριση και εκμετάλλευσή του όχι μόνο για την απλή

επιβίωση αλλά και για την ευημερία όλων, αποτελεί πλέον επείγουσα ανάγκη με όρους βιώσιμης ανάπτυξης.

Το περιεχόμενο της βιωσιμότητας ή βιώσιμης ανάπτυξης δεν μπορεί να γίνει αντιληπτό χωρίς να ληφθούν υπόψη οι ηθικές διαστάσεις του. Τα ηθικά ερωτήματα εξυπακούονται αφού βιωσιμότητα σημαίνει να λαμβάνει κάποιος υπ' όψη, όχι μόνο την ωφέλεια ή την χρησιμότητα που θα αποκομίσει από κάτι αλλά και τις ηθικές αξίες που διακυβεύονται. Αξίες όμως όπως η ελευθερία για ανάπτυξη, η ισότητα στην πρόσβαση, η αυτονομία, ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας δεν υπάρχουν από μόνες τους ούτε υπάρχουν κάπου εκεί έξω στη φύση ως πραγματικότητες, αλλά εμφανίζονται στον κόσμο μαζί με τον άνθρωπο και δεν έχουν νόημα αν αυτός χαθεί.⁵

Από την ηθική απορρέουν οι υποχρεώσεις, πάνω στις οποίες θεμελιώνονται και σύμφωνα με τις οποίες δικαιολογούνται ηθικά τα δικαιώματα με απώτερο σκοπό την εξασφάλιση ισότητας, ελευθερίας, αλληλεγγύης ανάμεσα στους ανθρώπους, δηλαδή εξασφάλισης αρχών δικαιοσύνης. Η συμπεριφορά επομένως των ατόμων προς άλλα άτομα, δεν πρέπει να υποσκάπτει τις απαραίτητες συνθήκες, όπως είναι η καλή κατάσταση της φύσης, για την διαβίωση και την ευημερία τους. Το αμοιβαίο αίτημα ν' απορρίπτονται κανόνες που θίγουν την ελεύθερη δράση των ατόμων και που αφήνουν ατιμώρητη την πρόκληση βλάβης έναντι των άλλων ανταποκρίνεται σε μια ιδέα δικαιοσύνης.⁶

Η ηθικότητα προϋποθέτει οι άνθρωποι να αντιμετωπίζονται ως σκοποί και όχι μόνο ως μέσα, λόγω της αξίας τους ως αυτοσκοπών που είναι ανεξάρτητη από οποιαδήποτε άλλη εργαλειακή αξία που μπορεί να έχουν. Εξαιτίας αυτής της εγγενούς αξίας καθώς και της ελευθερίας που έχουν να επιλέγουν τους

⁴ Bogardi, J. Water disasters and Ethics. In: Llamas, M. R., Cortina, L. M., & Mukherji, A. (Eds.) 2009. Water ethics: Marcelino Botin water forum 2007. CRC Press.

⁵ Σταμάτης Κ. Φιλοσοφία και Οικολογική Ηθική. Νήσος, Αθήνα, 2013:49.

⁶ Idem: 134.

σκοπούς τους με όρους αξιοπρέπειας φέρουν και δικαιώματα, τα οποία κατ' αρχάς αποτελούν ηθικές αξιώσεις που έχουν οι άνθρωποι απέναντι σε άλλους ανθρώπους (πχ. πρόσβαση σε καθαρό νερό). Τα δικαιώματα αυτά απορρέουν από την αξιοπρέπεια που έχει το κάθε πρόσωπο και από την ανάγκη του για επιβίωση.

Η συζήτηση για το αν το νερό αποτελεί ανθρώπινο δικαίωμα ή όχι, ξεκίνησε εξαιτίας μιας τάσης της διεθνούς κοινότητας να χαρακτηρίσει το νερό που μέχρι πρότινος αποτελούσε απλά ένα περιβαλλοντικό αγαθό, ως οικονομικό αγαθό.⁷ Η τάση αυτή πυροδότησε τους φόβους ανθρωπιστικών οργανισμών και οικολογικών οργανώσεων, ότι ελλοχεύει ο κίνδυνος οι φτωχοί και οι ευπαθείς ομάδες του κόσμου να γίνουν φτωχότεροι και να περιθωριοποιηθούν ακόμη περισσότερο στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν το ζωτικής σημασίας αγαθό. Έτσι, η διεθνής κοινότητα άρχισε να αναγνωρίζει το νερό ως δικαίωμα, με την πεποίθηση ότι η καθιέρωση ενός τέτοιου δικαιώματος θα επιβάλλει ιδιαίτερες υποχρεώσεις στο Κράτος, ειδικά απέναντι σε εκείνους που δεν μπορούν να το πληρώσουν.⁸ Ανάλογα με την φύση του δικαιώματος ως ατομικού ή δευτερεύοντος καθορίζονται και οι υποχρεώσεις που έχει το Κράτος απέναντι στους πολίτες του να εκπληρώσει, να προστατέψει ή να σεβαστεί το δικαίωμα αυτό.⁹

2. Η φύση του δικαιώματος στο νερό ως ατομικό και ως δευτερεύον δικαίωμα

Μέχρι τον Ιούλιο του 2010 και το Ψήφισμα 64/292 του ΟΗΕ το δικαίωμα στο νερό χαρακτηριζόταν ως δευτερεύον και απαραίτητο για την ικανοποίηση άλλων ανθρώπινων

δικαιωμάτων όπως το δικαίωμα στην υγεία ή το δικαίωμα στη ζωή. Διότι για να είναι ισχυρό ένα δικαίωμα στη ζωή πρέπει να υπάρχουν «οι θεμελιώδεις συνθήκες που είναι απαραίτητες να υποστηρίξουν τη ζωή».¹⁰

2α. Το δικαίωμα στο νερό ως δευτερεύον δικαίωμα

Ως δευτερεύον δικαίωμα το δικαίωμα στο πόσιμο νερό και στην υγιεινή εντάσσεται στα δικαιώματα «τρίτης γενιάς» ή «αλληλεγγύης», τα οποία αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο διεθνών οργανισμών όπως ο ΟΗΕ και η UNESCO. Άλλα τέτοια δικαιώματα είναι π.χ. το «δικαίωμα στην υγεία» το «δικαίωμα στο περιβάλλον» και το «δικαίωμα στην ανάπτυξη» και μεταξύ τους αυτά είναι αλληλένδετα.¹¹

Πιο συγκεκριμένα, το δικαίωμα στην υγεία δεν μπορεί να υφίσταται χωρίς την εξασφάλιση πρόσβασης σε επαρκές και ποιοτικό νερό όταν περίπου 3 εκ. άνθρωποι πεθαίνουν από ασθένειες που έχουν προκληθεί από ακατάλληλο νερό.¹² Στο με αρ. 15 Γενικό Σχόλιο της Επιτροπής του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του ΟΗΕ (ECOSOC) αναφέρεται, ότι το κράτος έχει την ευθύνη μέσω του συστήματος υγείας και των υπηρεσιών υγείας να παρέχει σε όλους επαρκές και καθαρό νερό.¹³ Το νερό είναι επίσης απαραίτητο και ζωτικό στην εξασφάλιση τροφής καθώς και στην ικανοποίηση του δικαιώματος στη στέγαση.

Επιπλέον, το δικαίωμα στο νερό απορρέει και από το δικαίωμα στην ανάπτυξη. Αρκετά διεθνή κείμενα, ανάμεσα σε αυτά και η Διακήρυξη της Βιέννης αναφέρουν ότι το δικαίωμα στην ανάπτυξη είναι ένα «παγκόσμιο και अपαραράγραπτο δικαίωμα και ένα

⁷ Η αντιμετώπιση του νερού ως οικονομικού αγαθού υποτίθεται ότι λειτουργεί ως ένα μέσο προστασίας του από την αλόγιστη χρήση του η οποία συνεπάγεται την συνεχή εξάντληση των αποθεμάτων του.

⁸ Bluemel E. B. The implications of formulating a human right to water. *Ecology Law Quarterly* 2004, 31: 964.

⁹ Idem, :968.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Παραράς Π. Το δικαίωμα στο πόσιμο νερό. *Δικαιώματα του Ανθρώπου, Σάκκουλας*, Αθήνα 2015, 63: 153-160.

¹² Scanlon, J., Cassar A. & Nemes N. Water as a human right? *IUCN* 2004, 51: 11.

¹³ <https://www.refworld.org/pdfid/4538838d11.pdf> (Ανακτήθηκε 10.8.2019).

αναπόσπαστο μέρος θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹⁴ Στο αρ. 8 διευκρινίζεται ότι «..τα Κράτη θα πρέπει να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την ικανοποίηση του δικαιώματος στην ανάπτυξη και μεταξύ άλλων να εξασφαλίζουν ίσες ευκαιρίες σε όλους για την πρόσβασή τους σε βασικούς πόρους...»¹⁵. Με βάση την συλλογιστική του άρθρου αυτού κρίνεται αναγκαίο η πρόσβαση σε οικονομικά προσιτό νερό να μην δημιουργεί δυσανάλογο οικονομικό ή φυσικό βάρος σε κανέναν μέσα σε μια κοινωνία.¹⁶

Τέλος το δικαίωμα στο νερό συνδέεται και με το δικαίωμα σε ένα υγιεινό/αξιοπρεπές περιβάλλον αν και οι περισσότερες Συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων είτε δεν αναφέρονται ρητά σ' ένα ανθρώπινο δικαίωμα στο περιβάλλον είτε το εξαρτούν από το δικαίωμα στην υγεία και τη ζωή. Εξαιρετικά, η Συνθήκη του Άαρχους (1998) αναγνωρίζει ότι «η επαρκής προστασία του περιβάλλοντος είναι σημαντική για την ανθρώπινη ευημερία και την απόλαυση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος στη ζωή».¹⁷ Στην αναφορά του το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών αναφέρει ότι ενώ οι Συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν αναφέρονται ρητά σ' ένα δικαίωμα για υγιές και ασφαλές περιβάλλον, όλοι αναγνωρίζουν την εγγενή σύνδεση μεταξύ του περιβάλλοντος και άλλων δικαιωμάτων όπως το δικαίωμα στην υγεία, την τροφή, το νερό κλπ.¹⁸

Η διαβίωση επομένως του ανθρώπου σε ένα υγιές περιβάλλον αποτελεί έκφραση της προσωπικότητάς του αφού αυτό αποτελεί τον ζωτικό χώρο μέσα στον οποίο μπορεί να την αναπτύξει ελεύθερα ασκώντας τις δραστηριότητές του, οπότε και κάθε προσβολή στο περιβάλλον αποτελεί και προσβολή της αξίας του. Στην Διακήρυξη της Στοκχόλμης αναφέρεται ότι: «ο άνθρωπος έχει το θεμελιώδες δικαίωμα στην ελευθερία και την ισότητα, σ' ένα περιβάλλον με ποιότητα που επιτρέπει μια ζωή με αξιοπρέπεια και ευημερία, και φέρει την ευθύνη να προστατεύει και να βελτιώνει το περιβάλλον για τις τωρινές και μελλοντικές γενιές».¹⁹

Εν κατακλείδι, το δικαίωμα στο νερό ως δευτερεύον δικαίωμα γίνεται αντιληπτό ως κοινωνικό δικαίωμα καθιερώνοντας ως τέτοιο, αφενός υποχρεώσεις του κράτους για να παρέμβει με θετικές ενέργειες και αφετέρου αξίωση από την πλευρά του πολίτη να του εξασφαλίσει την παροχή βασικών βιοτικών αγαθών ώστε να επιτευχθεί στοιχειώδης δικαιοσύνη.²⁰

2β. Το δικαίωμα στο νερό ως ανεξάρτητο δικαίωμα και το κανονιστικό του περιεχόμενο

Σημαντικός σταθμός στην αναγνώριση και προαγωγή του δικαιώματος στο νερό ως ανεξάρτητο δικαίωμα, ήταν το 2002 όταν η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Οικονομικά Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα υιοθέτησε το Γενικό Σχόλιο 15 (General Comment 15) που όριζε το δικαίωμα

¹⁴ Gleick, P. H. The human right to water. Water policy 1999, 1(5): 487-503.

¹⁵ Scanlon, J., Cassar A., Nemes, N. *op. cit.*: 19.

¹⁶ Bluemel, E. B. *op. cit.*, 970.

¹⁷

<https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf> (Ανακτήθηκε 15.8.2019).

¹⁸ Boyle, A. Human Rights and the Environment: Where Next? European Journal of International Law, 2012, 23(3):613-642.

¹⁹ Το πρόβλημα βέβαια με αυτή την προσέγγιση σε σχέση με το ανθρώπινο δικαίωμα στο νερό, είναι αφενός οι συγκρούσεις που δεν μπορούν να λυθούν κατά την ιεράρχηση των αναγκών του ανθρώπου ενάντια στις «ανάγκες» του περιβάλλοντος, καθώς και η έλλειψη κανονιστικής σαφήνειας η οποία οδηγεί σε αβέβαιες πρακτικές εφαρμογές ενός τέτοιου δικαιώματος.

²⁰ Δημητρόπουλος Α. Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, (επ.) Τέλλου, Γ. Αθήνα, 2003 (Ανακτήθηκε 5.8.2019 από <http://www.greeklaws.com/pubs/uploads/word/353.doc>).

στο νερό όχι μόνο ως οικονομικό αγαθό, αλλά ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα και ως κοινωνικό και πολιτιστικό αγαθό. Πιο συγκεκριμένα, η Επιτροπή επισήμανε ότι το δικαίωμα στο νερό συμπεριλαμβάνεται στην κατηγορία των απαραίτητων εγγυήσεων για τη διασφάλιση του δικαιώματος σε ένα ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο δεδομένου ότι αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επιβίωση.²¹ Η έλλειψη όμως δεσμευτικής του ισχύος συνεπαγόταν ότι η νομική του επιρροή εξαρτάτο σχεδόν αποκλειστικά από τις πράξεις των εσωτερικών οργάνων των κρατών μερών.

Στην συνέχεια τον Ιούλιο του 2010 η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών με το Ψήφισμα 64/292 αναγνώρισε "το δικαίωμα στο ασφαλές και καθαρό πόσιμο νερό και στην υγιεινή ως ανθρώπινο δικαίωμα ουσιώδες για την πλήρη απόλαυση της ζωής και όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων". Με τον τρόπο αυτό ο ΟΗΕ συνέδεσε το δικαίωμα στο νερό με τις υποχρεώσεις των κρατών που απορρέουν από το σύνολο των Διεθνών Συνθηκών του Δικαίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Στις 24 Σεπτεμβρίου 2010 το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, επικαλούμενο μεταξύ άλλων το Ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης, επιβεβαίωσε ομόφωνα ότι "το ανθρώπινο δικαίωμα στο ασφαλές πόσιμο νερό και στην υγιεινή πηγάζει από το δικαίωμα σε ένα επαρκές βιοτικό επίπεδο και σχετίζεται άρρηκτα [...] με το δικαίωμα στη ζωή και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια".²²

Με την αναγνώριση ενός ανεξάρτητου δικαιώματος στο νερό από τα ανωτέρω ψηφίσματα, αποσαφηνίστηκαν οι υποχρεώσεις του Κράτους ως εξής: α) υποχρέωση σεβασμού, βάσει της οποίας το Κράτος οφείλει ν' απέχει από οποιαδήποτε πράξη ή πολιτική που δεν

προωθεί την ικανοποίηση ενός τέτοιου δικαιώματος, β) υποχρέωση προστασίας, όπου το κράτος οφείλει να εμποδίζει τρίτους από το να παρεμβαίνουν στην απόλαυση του δικαιώματος και να εφαρμόζει την κατάλληλη νομοθεσία και, γ) υποχρέωση για εκπλήρωση που σημαίνει ότι το Κράτος οφείλει να λαμβάνει όλα εκείνα τα κατάλληλα μέτρα που θα βοηθήσουν στο να ικανοποιηθεί το δικαίωμα αυτό με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.²³

Ακολουθώντας η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών, επεσήμανε τέσσερα στοιχεία κλειδιά για να αποδώσει κανονιστικό περιεχόμενο στο συγκεκριμένο δικαίωμα, η τήρηση των οποίων πληροί τις προϋποθέσεις της βιωσιμότητας:²⁴

α) το νερό πρέπει να είναι διαθέσιμο σε επαρκείς ποσότητες για προσωπική και οικιακή χρήση.²⁵

β) το νερό για οικιακή και προσωπική χρήση θα πρέπει να είναι ασφαλές και καθαρό, απαλλαγμένο από κάθε μορφής μόλυνσης.²⁶ Όσον αφορά στην ποιότητα δεν θα πρέπει να παραβλέπονται τα ζητήματα υγιεινής και τα ζητήματα διαχείρισης των λυμάτων.²⁷

γ) το νερό και οι παροχές νερού θα πρέπει να είναι προσβάσιμες σε όλους. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι εύκολα προσβάσιμο σε σχέση με την απόσταση από το σπίτι, εργασία κλπ. του καθενός, οικονομικά προσβάσιμο ακόμη

²¹ Doorn N. Water and Justice: Towards an Ethics of Water Governance. Public Reason, 2013, 5 (1): 102.

²²

https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/292. (Ανακτήθηκε 5.8.2019).

²³ Scanlon, J., Cassar, A., Nemes, N. *op. cit.*, 22.

²⁴ Doorn N, *op. cit.*, 103.

²⁵ Υπάρχουν και άλλες πολλές ανθρώπινες χρήσεις για τις οποίες είναι αναγκαίο το νερό, όπως η παραγωγή της τροφής μέσω της γεωργίας καθώς και η χρήση του στη βιομηχανία, τομείς όμως που απαιτούν τεράστιες ποσότητες νερού και μπορούν να ικανοποιηθούν αφού εξασφαλιστούν πρώτα οι βασικές ανάγκες. Ειδικά στη γεωργία η αλόγιστη εκμετάλλευσή του, η υπεράντληση των υπογείων υδάτων χωρίς έλεγχο και η επιλογή υδροβόρων καλλιεργειών με μόνο κριτήριο την κερδοφορία σίγουρα δεν συνιστά ορθή διαχείρισή του.

²⁶ Doorn, N., *op. Cit.*, 100.

²⁷ Από αυτά προκύπτει και ένα αρνητικό καθήκον των κρατικών και μη φορέων να μην ρυπαίνουν ή αλλοιώνουν με οποιονδήποτε τρόπο το νερό που προορίζεται για τις πιο πάνω χρήσεις.

και σε εκείνους που είναι πολύ φτωχοί, και χωρίς διάκριση με ιδιαίτερη πρόνοια για τους φτωχούς και τις ευπαθείς ομάδες και τέλος,

δ) οποιαδήποτε πληροφορία αφορά σε ζητήματα νερού είτε σε σχέση με το πώς οι κυβερνήσεις χειρίζονται τα ζητήματα αυτά, είτε σε σχέση με το δικαίωμα των ανθρώπων να συμμετέχουν στις αποφάσεις και να γνωρίζουν την νομοθεσία που εφαρμόζεται για το νερό, πρέπει ομοίως να είναι *απόλυτα προσβάσιμη*.²⁸

Τα ως άνω κριτήρια προσφέρουν ένα πλαίσιο για να τεθούν οι προτεραιότητες στα συγκρουόμενα συμφέροντα που υπάρχουν και για να ληφθούν αποφάσεις για την μελλοντική χρήση και διαχείριση των υδατικών πόρων²⁹, με όρους βιώσιμης ανάπτυξης.

3. Νομοθεσία

Στον τομέα της πολιτικής των υδάτων, η Οδηγία Πλαίσιο για τα Νερά (Οδηγία 2000/60/ΕΚ), αποτελεί πλέον το βασικό νομοθετικό κείμενο της ΕΕ για τη διαχείριση των υδάτινων πόρων. Η Οδηγία θέτει σαφείς περιβαλλοντικούς στόχους: την επίτευξη καλής οικολογικής (ποιοτικής και ποσοτικής) κατάστασης και την αποτροπή της περαιτέρω υποβάθμισης όλων των υδάτων της Ευρώπης (επιφανειακών, υπόγειων και παράκτιων). Οι διατάξεις της Οδηγίας προβλέπουν την ολοκληρωμένη διαχείριση των υδάτινων πόρων και την καταπολέμηση της μόλυνσης των υδάτων από βιομηχανίες και ενσωματώθηκε με καθυστέρηση στο εθνικό μας δίκαιο με το Προεδρικό Διάταγμα 148/2009.³⁰

Στο άρθρο 14 της Οδηγίας κατοχυρώνεται η συμμετοχή του κοινού η οποία συνίσταται στην πληροφόρηση και την υποβολή παρατηρήσεων σχετικά με τα προγράμματα

διαχείρισης.³¹ Το άρθρο αυτό ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της Σύμβασης του Ααρχους, η οποία αποτελεί θεμέλιο λίθο για την εγκαθίδρυση μίας συμμετοχικής περιβαλλοντικής δημοκρατίας και έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το νόμο 3422/12-12-2005. Είναι προφανές ότι το κοινό πάνω απ' όλους έχει έννομο συμφέρον στη θέσπιση ποιοτικών αλλά και ποσοτικών στόχων για τα ύδατα, εφ' όσον ό,τι αποφασίζεται έχει άμεση επίπτωση στην ανθρώπινη ζωή.

Τέλος, η Οδηγία για το Πόσιμο Νερό (98/83/ΕΚ) με την πρόταση προς Αναθεώρησή της που έγινε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τον Οκτώβριο του 2018,³² αφορά στα κριτήρια ποιότητας του νερού που προορίζεται για ανθρώπινη κατανάλωση. Αντικειμενικό σκοπό έχει να προστατεύει την ανθρώπινη υγεία από τα αποτελέσματα που μπορεί να έχει η οποιαδήποτε μόλυνση του νερού εξασφαλίζοντας ότι αυτό είναι απολύτως καθαρό και υγιεινό.

4. Η Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών. Ίδρυση και στόχοι του “Right2water”

Από τον «Πόλεμο για το νερό» στην Κοτσαμπάμπα της Βολιβίας το 2000 έως και το Ψήφισμα των Ηνωμένων Εθνών το 2010 που αναγνώρισε το δικαίωμα στο νερό οι αγώνες διαφόρων ομάδων πολιτών ενάντια στην ιδιωτικοποίηση των υπηρεσιών νερού διαμορφώνουν συνεχώς το κοινωνικοπολιτικό σκηνικό. Μετά την επίσημη αναγνώριση του δικαιώματος τα κινήματα του νερού οραματίστηκαν μια νέα εποχή με στόχο την πρακτική πλέον εφαρμογή του από τις κυβερνήσεις και όχι απλά να παραμείνει αυτό σε ένα επίπεδο συζήτησης.³³

²⁸ Scanlon, J., Cassar, A., & Nemes, *op. cit.*, 30,31

²⁹ Gleick, P. H. Water in crisis: paths to sustainable water use. *Ecological applications* 1998, 8(3): 578.

³⁰ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/60/oj> (Ανακτήθηκε 12.8.2019).

³¹ *Ibidem*

³² <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5846-2018-INIT/el/pdf>. (Ανακτήθηκε 12.8.2019).

³³ Joy, K. J., Kulkarni, S., Roth, D., Zwarteveen, M. Re-politicising water governance: exploring water re-allocations in terms of justice. *Local Environment* 2014, 19(9):10.

Η ανάγκη αυτή έγινε πιο επιτακτική κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη, όπου είθισται οι ανισότητες μεταξύ των ανθρώπων να οξύνονται και οι ηθικές αξίες όπως η αξιοπρέπεια και η αυτονομία να βάζονται. Οι πολιτικές των μνημονίων σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Πορτογαλία η Ισπανία, διαμόρφωσαν κανόνες και νομοθεσίες με όρους δυσβάσταχτους για τους πολίτες των χωρών αυτών, με κίνδυνο να διακυβεύεται ακόμη και η απόλαυση βασικών δημόσιων αγαθών.

Εν όψει αυτής της κοινωνικής πραγματικότητας, εμφανίστηκαν στο προσκήνιο και συγκεκριμένα στα ζητήματα του νερού νέες μορφές οργάνωσης της κοινωνικής συμμετοχής επιδιώκοντας συγκεκριμένα ωφέληματα όχι μόνο για μια κοινωνική ομάδα αλλά για όλους. Οι μαζικές κινητοποιήσεις για δίκαιη διανομή και κινητοποίηση ενάντια στις ιδιωτικοποιήσεις οδήγησαν πολλές φορές σε δημοκρατικές συζητήσεις με στόχο την αναζήτηση λύσεων για την αναδόμηση του τομέα του νερού, με τρόπους κοινωνικά δίκαιους, δημοκρατικούς και περιβαλλοντικά βιώσιμους.³⁴

Μια σημαντική καινοτομία στην λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης εισήχθη με την Συνθήκη της Λισαβόνας (άρθρο 11 ΣΕΕ και 24 της ΣΛΕΕ). Ομάδες πολιτών δύνανται να καλούν την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (στο εξής ΕΕ) να υποβάλλει νομοθετικές προτάσεις επί θεμάτων όπου απαιτείται η νομική της δράση για την εφαρμογή των Συνθηκών. Συγκεκριμένα η ΕΠΠ πρέπει να υποστηρίζεται από τις υπογραφές το λιγότερο 1εκ. πολιτών προερχόμενες από τουλάχιστον επτά κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό (211/2011) της ΕΠΠ, η ΕΕ διαθέτει - από την υποβολή της πρωτοβουλίας - προθεσμία τριών μηνών για να συναντηθεί με τους αρμοδίους, να προγραμματίσει μια δημόσια ακρόαση στο

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχετική με την πρωτοβουλία και να απαντήσει επισήμως, με Ανακοίνωση που θα εκθέτει «τα νομικά και πολιτικά συμπεράσματά της σχετικά με την πρωτοβουλία πολιτών, τις ενδεχόμενες ενέργειες στις οποίες προτίθεται να προβεί και τους λόγους για τους οποίους θα προβεί ή δεν θα προβεί στις εν λόγω ενέργειες».³⁵

Η Πρωτοβουλία «Right2Water» υπερβλήθη επισήμως το 2013 και απετέλεσε την πρώτη ΕΠΠ που πληρούσε τις απαιτήσεις οι οποίες ορίζονται στον κανονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, έχοντας λάβει την υποστήριξη 1,884,790 πολιτών από 13 χώρες, ωφελούμενη ιδιαίτερα από μια μεγάλη εκστρατεία που οργάνωσε η Γερμανία σε σχέση με την ιδιωτικοποίηση των υπηρεσιών ύδρευσης λαμβάνοντας μαζική υποστήριξη.³⁶ Τα αιτήματά της προς την Επιτροπή ήταν συγκεκριμένα :

α) Τα θεσμικά όργανα της ΕΕ και τα κράτη μέλη να υποχρεούνται να εξασφαλίζουν ότι όλοι οι πολίτες απολαύουν του δικαιώματος στο νερό και την αποχέτευση. β) Η ύδρευση και η διαχείριση των υδάτινων πόρων να μην υπόκεινται σε «κανόνες της εσωτερικής αγοράς» και οι υπηρεσίες υδάτων να εξαιρούνται από την απελευθέρωση της αγοράς και γ) Η ΕΕ να εντείνει τις προσπάθειές της για την επίτευξη καθολικής πρόσβασης σε ύδρευση και αποχέτευση.³⁷

Ο οργανισμός που υποκίνησε ουσιαστικά το κίνημα Right2water το 2009, ήταν η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Συνδικάτων Δημόσιων Υπηρεσιών (στο εξής EPSU), που εργάζεται στα ζητήματα του νερού ήδη από την δεκαετία του 1990 με την βοήθεια και υποστήριξη ενός ανεπτυγμένου δικτύου μη κερδοσκοπικών οργανώσεων και

³⁴ Boelens, R, Budds, J., Bury, J., Butler, C., Crow, B., Dill, B., Langridge, R., Santa Cruz declaration on the global water crisis. Water International 2014, 39(2): 249.

³⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011R0211>. (Ανακτήθηκε 10.8.2019).

³⁶ Bieler A. Fighting for public water: the first successful European Citizens' Initiative, "Water and Sanitation are a human right". A Journal for and about Social Movements 2017, Vol. 9 (1): 300-326.

³⁷ <https://www.right2water.eu/> (Ανακτήθηκε 10.8.2019).

κοινωνικών κινημάτων από όλο τον κόσμο. Η EPSU εδώ και χρόνια υποστηρίζει σθεναρά την αναγνώριση ενός δικαιώματος στο νερό, υπογραμμίζοντας την υποχρέωση και ευθύνη των κρατών να παρέχουν αυτές τις δημόσιες υπηρεσίες με διαφάνεια και συμμετοχικό τρόπο. Επίσης υποστηρίζει ότι από μόνη της η φύση του νερού (φυσικός πόρος ζωτικής σημασίας για την επιβίωση), αποτελεί ένα δημόσιο αγαθό που θα πρέπει να αποκλείεται από τους κανόνες της εσωτερικής αγοράς και να διατηρηθεί ως «φυσικό» μονοπώλιο.

Με την EPSU συμπαρατάχτηκαν μη κυβερνητικές περιβαλλοντικές οργανώσεις, γυναικείες οργανώσεις, εκκλησιαστικές ομάδες και απλοί πολίτες ο καθένας επιδιώκοντας να ικανοποιήσει την δική του ιδεολογία, με διαφορετικά πολλές φορές κίνητρα αλλά με κοινούς τελικά σκοπούς: Την υιοθέτηση καλύτερων πρακτικών διαχείρισης, με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος και την κοινωνική ευημερία και με οδηγό ένα δικαίωμα στο νερό που θα ενεργοποιεί μηχανισμούς λογοδοσίας για το κράτος και θα εξασφαλίζει την παροχή της υπηρεσίας σε όλους, μειώνοντας έτσι την φτώχεια.

Κοινό αίτημα: Η εφαρμογή του δικαιώματος αυτού με ρητές νομοθετικές προβλέψεις στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία.

5. Άμεσες συνέπειες από την δράση της ΕΠΠ

Η ΕΠΠ σηματοδότησε για πολλούς μια αλλαγή στο πολιτικό περιβάλλον της Ευρώπης γιατί για πρώτη φορά οι πολίτες είχαν τη δύναμη να έχουν λόγο στην διαμόρφωση της νομοθεσίας στην Ευρώπη. Με την τεράστια συμμετοχή των πολιτών αλλά και την αναγνώρισή της από μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου φάνηκε να αναδεικνύεται περισσότερο σε ένα όπλο που θα έδινε την ευκαιρία στους πολίτες να προτείνουν

νομοθετικές ρυθμίσεις στα ζητήματα νερού³⁸ και λιγότερο σ' ένα εργαλείο εισήγησης νέων ζητημάτων για την Ευρωπαϊκή Ατζέντα.

Τον Μάρτιο του 2014 και αφού η ΕΠΠ πληρούσε τις τυπικές προϋποθέσεις, η Κομισιόν δημοσίευσε την Ανακοίνωσή της με την οποία υποσχόταν να ασκήσει πίεση στα Κράτη-Μέλη να εφαρμόσουν αυστηρά την υπάρχουσα νομοθεσία για τα ύδατα, δίχως όμως να αναφέρεται - προς μεγάλη απογοήτευση των εμπλεκόμενων ομάδων -σε συγκεκριμένες νομοθετικές αλλαγές ή στην ενσωμάτωση του δικαιώματος στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία.³⁹

Επίσης, μεταξύ άλλων, η ΕΕ δεσμεύτηκε να δρομολογήσει ευρεία διαβούλευση σε σχέση με την Οδηγία Πόσιμο Νερού ώστε να βελτιωθεί η πρόσβαση σε ποιοτικό νερό, διευκρίνισε ότι θα παραμείνει ουδέτερη όσον αφορά τις πολιτικές επιλογές που πραγματοποιούνται σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο για την παροχή υπηρεσιών ύδρευσης και ότι θα μεριμνά για την τήρηση των βασικών αρχών της Συνθήκης, όπως η διαφάνεια και η ίση μεταχείριση. Τέλος, υπογράμμισε ότι αναγνωρίζει τα ζητήματα πρόσβασης σε ασφαλές νερό ως ζητήματα προτεραιότητας και ότι διατηρεί τη δέσμευσή της στη διεθνή διαδικασία για την εκπόνηση της αναπτυξιακής ατζέντας μετά το 2015.⁴⁰

Η Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής παρόλο που φάνηκε να χαιρετίζει με σοβαρότητα την κινητοποίηση των πολιτών για την αναγνώριση του δικαιώματος στο νερό, ωστόσο δεν κατέληξε σε συγκεκριμένες

³⁸ Longo E. The European Citizens' initiative: too much democracy for EU polity? *German Law Journal* 2019, 20: 181-200.

³⁹ Parks L. Framing in the Right2water European Citizens' Initiative. University of Lincoln, 2014 (Ανακτήθηκε 10.8.2019 στην δ/ση: <https://ecpr.eu/filestore/paperproposal/2313b898-ab57-48ff-ad3f-1b408ffc991e.pdf>).

⁴⁰

http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS_IDAN_53634_3_Implementation_of_the_European_Citizens_Initiative.pdf (Ανακτήθηκε 8.8.2019).

νομοθετικές προτάσεις που ήταν το ζητούμενο της εκστρατείας Right2water. Η έκβαση αυτή πυροδότησε διαφορετικές κριτικές ως προς τις πραγματικές δυνατότητες της ΕΠΠ ως δημοκρατικού μέσου στα χέρια των πολιτών, με αποτέλεσμα να χαρακτηριστεί ως ένα «παντοδύναμο αλλά περιορισμένο εργαλείο».⁴¹

6. Ευρύτερος αντίκτυπος ως προς την εφαρμογή του δικαιώματος στο νερό

Παρόλο που εκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι ο βασικός στόχος της ΕΠΠ για αλλαγές στην Νομοθεσία της ΕΕ δεν στέφθηκε με επιτυχία, ωστόσο γίνεται αντιληπτό ότι ο αγώνας της δεν ήταν σε καμία περίπτωση άκαρπος. Απεναντίας, η συναίνεση εκατομμυρίων Ευρωπαίων πολιτών προκάλεσε μια σειρά ενεργειών και αντιδράσεων σε διαφορετικά επίπεδα.

Κατ' αρχάς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τον Σεπτέμβριο του 2015 και μετά την Ανακοίνωση της ΕΕ με ψήφισμά του αποφάσισε να επιδιώξει το δικαίωμα στο νερό μέσω ίδιας πρωτοβουλίας ζητώντας από την Επιτροπή να προτείνει σχετική νομοθεσία.⁴² Με το ψήφισμά του το Κοινοβούλιο καλούσε την ΕΕ να ευθυγραμμιστεί με τον πρωταρχικό στόχο της Πρωτοβουλίας Right2water και να επανέλθει με νομοθετικές προτάσεις καθώς και με μια Αναθεώρηση της Οδηγίας 2000/60/EC για το νερό.⁴³

Επίσης και ενώ ήταν ήδη σε εξέλιξη η καμπάνια Right2water, η ΕΕ είχε δημοσιεύσει ένα Σχέδιο-Οδηγία που αφορούσε στην ανάθεση συμβάσεων παραχώρησης των υπηρεσιών νερού

σε ιδιωτικές εταιρίες. Όταν η εκστρατεία τον Φεβρουάριο του 2013 είχε ξεπεράσει τις 1εκ. υπογραφές και διαφαινόταν ότι θα είχε μεγάλη επιτυχία, η ΕΕ οπισθοχώρησε και εξαίρεσε εντελώς από την Οδηγία αυτή τις υπηρεσίες ύδρευσης.⁴⁴ Με λίγα λόγια η ΕΠΠ είχε ήδη πετύχει ένα πολύ σημαντικό πολιτικό αποτέλεσμα και μια εξαιρετική νίκη προτού ακόμη φθάσει επίσημα στο Γραφείο του Επιτρόπου της Ευρώπης.⁴⁵

Από την Ανακοίνωση της ΕΕ το 2014 ότι θα δρομολογούσε ευρεία διαβούλευση σε σχέση με την Οδηγία πόσιμου νερού (98/83EC), μόλις τον Φεβρουάριο του 2018 κατατέθηκε πρόταση για νέα αναθεώρησή της με στόχο την βελτίωση της ποιότητας πόσιμου νερού καθώς και την παροχή μεγαλύτερης πρόσβασης και ενημέρωσης στους πολίτες.⁴⁶

Στόχος της νομοθετικής πρότασης που υιοθέτησε είναι η εξασφάλιση από τα Κράτη-Μέλη του δικαιώματος στο νερό για όλους τους ανθρώπους και ειδικότερα για τις ευαίσθητες και περιθωριοποιημένες ομάδες. Αυτό σημαίνει εμπράκτως την υιοθέτηση πρακτικών όπως το στήσιμο σε δημόσιους χώρους κατάλληλου εξοπλισμού για την πρόσβαση σε πόσιμο νερό, την έναρξη εκστρατειών ενημέρωσης των πολιτών σχετικά με την ποιότητα του νερού, καθώς και την ενθάρρυνση των οργανισμών δημόσιας διοίκησης να παρέχουν ελεύθερη πρόσβαση σε αυτό.⁴⁷ Η συνεχής πληροφόρηση των πολιτών ως προς την ποιότητα των υποδομών ύδρευσης στην περιοχή τους αποσκοπεί επιπροσθέτως και στην αύξηση της εμπιστοσύνης τους στο νερό της βρύσης. Αυτό

41

https://www.un.org/waterforlifedecade/waterandsustainabledevelopment2015/pdf/jerry_van_den_berge_right2watergdg.pdf (Ανακτήθηκε 20.7.2019).

⁴² Μετά το πέρας της δημόσιας ακρόασης οι επιτροπές του Κοινοβουλίου μπορούν να υποστηρίξουν μια ΕΠΠ εκδίδοντας μια έκθεση ίδιας πρωτοβουλίας, ως μέσο πίεσης προς την Επιτροπή για ανάληψη δράσης.

⁴³ http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0294_EN.html (Ανακτήθηκε 12.8.2019).

⁴⁴ Bieler A., op. cit.: 300-326.

⁴⁵ Fattori, T. The European Citizens' Initiative on Water and "Austeritarian" Post-Democracy 2013. (Ανακτήθηκε 6.8.2019 στην δ/ση <https://www.transform-network.net/publications/yearbook/overview/article/journal-132013/the-european-citizens-initiative-on-water-and-austeritarian-post-democracy>).

⁴⁶ https://ec.europa.eu/commission/news/safer-drinking-water-all-europeans-2018-feb-01_en.

⁴⁷ Ibidem.

μακροπρόθεσμα θα έχει και ως εξίσου σημαντική συνέπεια την μείωση κατανάλωσης πλαστικών μπουκαλιών προς οικονομικό όφελος των νοικοκυριών καθώς και την μείωση του περιβαλλοντικού κόστους.⁴⁸

Τέλος τον Μάρτιο του 2019 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υποστήριξε την πρόταση της ΕΕ για Αναθεώρηση της Οδηγίας για το πόσιμο νερό, με τους νέους κανόνες να επικαιροποιούν τα κριτήρια ποιότητάς του εξασφαλίζοντας ότι κάθε Ευρωπαίος πολίτης θα μπορεί, όπως υπογράμμισε χαρακτηριστικά ο Ioan Denes Υπουργός Υδάτων και Δασών της Ρουμανίας, «οπουδήποτε κι αν βρίσκεται στην Ευρώπη να πίνει το νερό της βρύσης χωρίς να ανησυχεί για την υγεία του».⁴⁹

Η EPSU από την πλευρά της καλωσόρισε τις προτάσεις της ΕΕ ως ένα βήμα πιο κοντά στην ικανοποίηση του δικαιώματος στο νερό, εκφράζοντας όμως έντονους προβληματισμούς για την μη ενσωμάτωση του δικαιώματος στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία.⁵⁰ Ο αντίκτυπος ωστόσο που είχε η εκστρατεία της ΕΙΠΠ καταγράφηκε σε διαφορετικές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε τοπικό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο με ποικίλες μορφές, συμβάλλοντας κατά κάποιο στην εφαρμογή του δικαιώματος στο νερό με έναν ευρύτερο τρόπο όπως παρουσιάζεται παρακάτω.

Στην Λιθουανία η επιτυχία της εκστρατείας Right2water έγινε η αφορμή για να προχωρήσει η κυβέρνηση στην αναθεώρηση του νόμου για την διαχείριση των υδάτων και την τιμολόγηση των υπηρεσιών νερού, με άμεση εφαρμογή ήδη από τον Νοέμβριο του 2014.⁵¹ Στην Σλοβενία το 2016, η κυβέρνηση προέβη στην αναθεώρηση του Συντάγματός της για την καθιέρωση της

πρόσβασης σε πόσιμο νερό ως βασικό ανθρώπινο δικαίωμα.⁵² Στην Ισπανία τον Φεβρουάριο του 2014, η μαζική κινητοποίηση των πολιτών ενάντια στην ιδιωτικοποίηση των υπηρεσιών ύδρευσης κατέληξε στην συλλογή 11.000 υπογραφών, ενώ στην Ιρλανδία χιλιάδες πολίτες διαμαρτυρήθηκαν για την αύξηση των τιμών του νερού με άμεση ανταπόκριση της Κυβέρνησης.⁵³

Το 2014 η Ελληνική Πρωτοβουλία Savegreekwater εξέφρασε την αντίθεσή της στην συζητούμενη τότε ιδιωτικοποίηση των επιχειρήσεων ύδρευσης. Διεκδικώντας το δικαίωμα σε καθαρό ποσιτό νερό διαχειριζόμενο ως δημόσιο αγαθό από το κράτος, οι μαζικές κινητοποιήσεις των πολιτών οδήγησαν τον Μάιο του 2014 στην διενέργεια άτυπου δημοψηφίσματος με ποσοστό 98% να τάσσεται κατά της ιδιωτικοποίησης της ΕΥΑΘ.⁵⁴ Ως αποτέλεσμα αυτού, η Ελληνική Κυβέρνηση έπαυσε οποιαδήποτε ενέργεια προωθούσε την ιδιωτικοποίηση των υπηρεσιών νερού στην Θεσσαλονίκη και στην Αθήνα.⁵⁵

Θεμελιώδους σημασίας για το μέλλον των υπηρεσιών νερού αποτέλεσε και η με αριθ. 1906/2914 απόφαση σταθμός του ΣτΕ κατά το σκεπτικό της οποίας α) η μετατροπή της ΕΥΔΑΠ σε ιδιωτική αντιβαίνει το άρθρο 5 παρ. 5 και το άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος που ορίζει ότι το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών, διότι μια τέτοια μετατροπή που λειτουργεί με κύριο γνώμονα το κέρδος καθιστά αβέβαιη τη συνέχεια της παροχής ποσιτών υπηρεσιών κοινής ωφελείας, και β) πρέπει να ληφθεί υπ'

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/03/05/safe-and-clean-drinking-water-eu-updates-quality-standards/> (Ανακτήθηκε 15.8.2019).

⁵⁰ <https://www.epsu.org/article/new-study-demands-commission-support-institutional-environment-human-right-water> (Ανακτήθηκε 15.8.2019).

⁵¹ Bieler A., *op. cit.*: 300-326.

⁵²

<https://www.theguardian.com/environment/2016/nov/18/slovenia-adds-water-to-constitution-as-fundamental-right-for-all> (Ανακτήθηκε 8.8.2019).

⁵³ Bieler A., *op. cit.*, 300-326.

⁵⁴ <https://gr.euronews.com/2014/05/18/thessaloniki-atypodimopsifisma-referendum-nero-eyath> (Ανακτήθηκε 6.8.2019).

⁵⁵ <http://www.macropolis.gr/?i=portal.en.economy.1331> (Ανακτήθηκε 20.7.2019).

όψη ο μονοπωλιακός χαρακτήρας της δημόσιας επιχείρησης ύδρευσης.⁵⁶

7. Αξιολόγηση της ΕΠΠ

Όπως έγινε αντιληπτό από τη παραπάνω μελέτη, η δράση της ΕΠΠ δεν κατέληξε σε κάποιο έννομο αποτέλεσμα ούτε ενσωμάτωσε ρητά στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία το ανθρώπινο δικαίωμα στο νερό όπως ήταν - και παραμένει - το ισχυρό αίτημα των πολιτών, άλλαξε ωστόσο την δημόσια συζήτηση για το νερό στην Ευρώπη. Η συνεισφορά των ανθρώπων στα πλαίσια αυτού του δημόσιου διαλόγου εξελίσσεται σ' ένα «μέσο χάραξης πολιτικής το οποίο μπορεί να ενισχύσει την επιρροή των πολιτών στο Ευρωπαϊκό πολιτικό σκηνικό».⁵⁷

Πριν την ίδρυση της Πρωτοβουλίας και την εκκίνηση της εκστρατείας Right2water οι περισσότεροι πολίτες δεν είχαν αντιληφθεί με ποιο τρόπο είναι οργανωμένες οι υπηρεσίες νερού στην χώρα τους και δεν γνώριζαν για το δικαίωμα στο νερό και την υγιεινή. Η καμπάνια αυτή έδωσε φωνή στα κινήματα νερού και στους απλούς πολίτες σε διαφορετικά επίπεδα.⁵⁸ Πιο συγκεκριμένα επηρέασε σημαντικά την δημόσια ατζέντα, έθεσε πολιτικά ζητήματα σε τοπικό και εθνικό επίπεδο και τελικά είχε έμμεσο αντίκτυπο και στο νομοθετικό πλαίσιο της Ευρώπης, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω, συμβάλλοντας στην εφαρμογή ενός δικαιώματος στο νερό με μία ευρύτερη έννοια. Σύμφωνα με την άποψη του Ευρωπαϊού Διαμεσολαβητή «όσον αφορά στα ουσιαστικά αποτελέσματα της διαδικασίας της ΕΠΠ, το να υιοθετήσει η Επιτροπή μια νομοθετική πρόταση δεν θα έπρεπε να είναι το

μοναδικό μέτρο επιτυχίας της Πρωτοβουλίας. Η ίδια η διαδικασία τυγχάνει υψίστης σημασίας».⁵⁹

Η επιτυχία της δράσης της ΕΠΠ, οφείλεται εν πολλοίς στην μακρά ιστορία των αγώνων για το νερό, στην ξεχωριστή φύση του νερού ως ζωτικής σημασίας πόρου για όλους, καθώς και στην ευρεία συνεργασία που είχαν ποικίλες ομάδες πολιτών σε τοπικό και εθνικό επίπεδο θεμελιώνοντας τις βάσεις για διακρατική αλληλεγγύη.⁶⁰ Ο συνδυασμός αυτός αποδεικνύει ότι το νερό αποτελεί ένα ζήτημα που υπερβαίνει οποιουσδήποτε πολιτικούς ή κομματικούς διαχωρισμούς.

Επίλογος - Συμπεράσματα

Από την παραπάνω ανάλυση έγινε σαφές ότι οι στρατηγικές ενδυνάμωσης και αντίστασης των διαφόρων χρηστών νερού που προκαλούν τις ήδη υπάρχουσες δομές όπως είναι η νομοθεσία, οι κυβερνώντες και οι ειδικοί, είναι αποτελεσματικές όταν καταστρώνονται από εκείνες τις ομάδες που πρέπει να έχουν τον έλεγχο, δηλ. ομάδες χρηστών νερού. Μέσω των αγώνων τους και των δράσεών τους μπορούν να διαπραγματευτούν, να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους και να συμβάλλουν στην διαμόρφωση των κανόνων του παιχνιδιού.⁶¹

Η συλλογή εκατομμυρίων υπογραφών σε τοπικό και εθνικό επίπεδο στην Ευρώπη με την εκστρατεία Right2water της ΕΠΠ, κατέδειξε ότι τα ζητήματα ζωτικής σημασίας που αποτελούν κομμάτι της καθημερινής ζωής των πολιτών, όπως είναι το δικαίωμα στο νερό και ότι αυτό συμπεριλαμβάνει, μπορούν να τεθούν στο τραπέζι των Ευρωπαϊκών κέντρων λήψης αποφάσεων με ισχυρό δημόσιο λόγο. Οι συναινετικές και συμμετοχικές διαδικασίες μπορούν να δημιουργήσουν τις κατάλληλες

56

http://www.dsnet.gr/Epikairothta/Nomologia/ste%201906_2014.htm (Ανακτήθηκε 20.7.2019).

⁵⁷ Longo E. *op. cit.*: 181–200.

⁵⁸ Boelens, R., Perreault T., Vos J. *Water Justice*. Cambridge University Press, 2018: 378.

59

<https://www.ombudsman.europa.eu/en/decision/en/59205> (Ανακτήθηκε 10.8.2019).

⁶⁰ Bieler A., *op. cit.*, 300-326.

⁶¹ Boelens, R., Budds, J., Bury, J., Butler, C., Crow, B., Dill, B., Langridge, R. *op. cit.*, 249.

προϋποθέσεις κοινωνικού διαλόγου και υπεύθυνης συμμετοχής στη πρόταση ή και διαμόρφωση κάποιες φορές νομοθετικών ρυθμίσεων και τη διευρυμένη αποδοχή τους.

Η ΕΠΠ και οι υποστηρικτές της αν και πολλές φορές αγωνίζονται με βάση διαφορετικές ιδεολογίες και συμφέροντα, ενισχύουν ωστόσο τον ρόλο όχι μόνο του κάθε ατόμου ως πολίτη αλλά και ως μέρος μιας ευρύτερης κοινωνικής ομάδας, ενώ μοιράζονται κοινούς στόχους και οράματα. Κατά πρώτον βασική τους πεποίθηση είναι ότι η ιδιωτικοποίηση ενός κοινού αγαθού όπως το νερό, είναι αδιανόητη. Κατά δεύτερον, αν και αντίθετοι στην ιδιωτικοποίηση, αμφισβητούν και τον απόλυτο κρατικό έλεγχο που έχει να επιδείξει επίσης αρκετά μειονεκτήματα, προτείνοντας μοντέλα σύμπραξης δημοσίου - κοινοτικού ή

διεκδικώντας την διαχείριση των υδατικών πόρων σε επίπεδο κοινοτήτων.

Όπως επισημάνθηκε και παραπάνω σύμφωνα και με το Γενικό Σχόλιο 15 της Επιτροπής των ΗΕ, οι κυβερνήσεις οφείλουν να σέβονται, να προστατεύουν και να λαμβάνουν όλα εκείνα τα κατάλληλα μέτρα που θα βοηθήσουν στην ακόμη καλύτερη ικανοποίηση του δικαιώματος στο νερό. Όλα τα κείμενα δεσμευτικά και μη, συνηγορούν στο ότι το νερό αποτελεί ένα κοινό αγαθό που πρέπει να απολαμβάνει όλη η ανθρωπότητα ισότιμα και χωρίς διακρίσεις και για το λόγο αυτό θα πρέπει, κατά τη γνώμη μας, να ισχυροποιηθεί και δικαϊκά με ρητή κατοχύρωση από κάθε κράτος στην εσωτερική του έννομη τάξη.